

MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN YARADICILIĞINDA AZADLIĞA ÇAĞIRIŞ İDEYALARI

Əsgərova Təhminə Şamil qızı

Bakı Slavyan Universiteti, Bakı, Azərbaycan

tahminasgerova@gmail.com

Açar sözlər: Şəhriyar, vətən, azadlıq, mübarizə, mənəvi birlik

Keywords: Shahriyar, homeland, freedom, struggle, spiritual unity

Ключевые слова: Шахрияр, Родина, свобода, борьба, духовное единство

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar iki dildə yazıb-yaratmışdır. Yaradıcılığının ilk dövrlərində əsasən fars dilində, sonra isə fars və Azərbaycan dilində yazmışdır. Lakin hansı dildə yazmasından asılı olmayaraq, o, həmişə xalqına, elinə bağlı olmuş böyük azərbaycanlıdır. Forma baxımından rəngarəng olan Şəhriyar yaradıcılığı mövzu dairəsinə görə də genişdir. Vətənpərvərlik, məhəbbət lirikası, ictimai-siyasi şeirlər, təbiət təsviri, dini və tərcümeyi-hal xarakterli şeirlər bu zəngin yaradıcılığın əsasını təşkil edir.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar yaradıcılığında doğma xalqın həyatına, şanlı tarixinə, gözəl vətənimizin təbiətinin təsvirinə həsr edilmiş əsərlər mühüm yer tutur. Şair Azərbaycanın bütövlüyünün, birliyinin ən böyük carçılarından biri olmuşdur.

Onun vətənə olan sevgisi, məşhur “Azərbaycan” şeirinin hər kəlməsində, hər misrasında özünü göstərir:

Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an, Azərbaycan!
Xoş günlərin getmir müdam xəyalımdan, Azərbaycan!
Səndən uzaq düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayıram,
Yaralanmış qəlbim kimi, qəlbi viran Azərbaycan... [3. 176]

30 ilə yaxın düşmən əsarəti altında qalmış Qarabağın azad olmasında da Vətən sevgisi həlledici rolunu oynadı. 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsindəki möhtəşəm qələbəmiz dövlətçilik tariximizin ən qürurverici hadisələrindən biridir. Bu qələbəni bizə yaşadan, qəlbi Vətən eşqi ilə döyünən igidlərimizin lap körpəlikdən bu ruhda böyüməsində və onlarda hərbi-vətənpərvərlik duyğularının yüksəldilməsində ədəbi əsərlərin rolu böyükdür. Onların təhsili və tərbiyəsi prosesində tədris olunan əsərlərdə Qarabağın azadlığı məsələsi də ön plana çəkilmiş, gənc nəslin ağına, şüuruna sirayət etmişdir. Azərbaycanın bu taleyüklü məsələsinin çözülməsində belə təsirə malik əsərləri ilə ustad Şəhriyarın da mənəvi haqqı vardır.

Vətən eşqi məktəbində can verməyi öyrənmişik,
Ustadımız deyib “heçdir vətənsiz can”, Azərbaycan. [3.177]

Qurtuluş yolunu yalnız milli özünənamda, milli qeyrətin gücündə görən şairin birlik, səfərbərlik ruhu ilə yoğrulmuş “Azərbaycan” şeirində bu özünü daha qabarıq şəkildə göstərmişdir:

İgidlərin İran üçün şəhid olub, əvəzində
Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan, Azərbaycan.
Övladların nə vaxtadək tərki-vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan! [3.176]

90-cı illərdə 20 Yanvar faciəsindən sonra şimali Azərbaycanda daha da məşhurlaşan “Azərbaycan” şeirinin təsiri ilə neçə-neçə mübarizə ruhlu əsərlər yarandı. M.Arazın “Ayağa dur, Azərbaycan” şeiri onların içərisində diqqəti daha çox cəlb edir. Şəhriyar xalqını mübarizəyə səsləyir:

Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan! [3.176]

Məmməd Araz da bu taydan o taya səs salır, üsyan edir:

Oyat bizi ey yaradan səninləyəm!
Ya birmərrə yatırt bizi,
Ya birmərrə oyat bizi
Ya yenidən yarat bizi
Ey Yaradan, səninləyəm!
Səninləyəm yatmış vulkan, səninləyəm
Ayağa dur Azərbaycan səninləyəm!!! [1.132]

Xəlil Rza Vətənin qeyrətini çəkənləri haraylayır:

Nə qəm, kinlə silahlan!
Topdan tüfəngdən üstün,
Tankdan, raketdən güclü
qeyrətinlə silahlan!
Arxalı köpəklərə nifrətinlə silahlan!
Xiyabani ruhunu alışdır nəfəsinlə,
cürətinlə silahlan! [2.138]

Məhz belə şeirlərin təsiri ilə böyüyən nəsil döyüş meydanlarına öz sözünü dedi və böyük qələbəni xalqımıza yaşatdı.

Şəhriyar yaradıcılığında müstəqil dövlət olmağın da düşüncələri “Əziz Azərbaycanıma xitab” şeirində də öz əksini tapmışdır. Şeirdə azərbaycanlıların güclərini öz xalqına deyil, İranın istiqlalını qorumağa həsr etdiklərini ürək ağrısı ilə qeyd etmişdir. Buna baxmayaraq, şair inanır ki, millət birləşib həmrəy olsa, müstəqil bir dövlət kimi formalaşa bilər. “Döyünmə-söyünmə” adlı şeirində bunun bir daha şahidi olur:

Bir gün olu ki, fatihə biz sağ-sola verrik,
Dünya hamı bir millət olub, qol-qola verrik,
Düşmən də məhəbbət tapa, bizlər yola verrik.
Qardaş üzünə həsrət olub çəkməm o gün ah,
Xalqı oda yandırmağa bir tək qalı Allah! [3.96]

Parçalanmış Azərbaycan dərdi Şəhriyar yaradıcılığında aparıcı bir mövqe tutur. Vətənin ikiye bölünməsi ilə heç bir şəkildə barışa bilmir.

“Məmməd Rahim həzrətlərinə” şeirində də milli birlik, bütövlük çağırışları öz əksini tapır.

İnsanlarıq. İnsanlığı xoşlayın,
Bir millətlik birləşməyə başlayın,
Bu xan-xanlıq hökumətin boşlayın,
Bu gün bəşər gərək olsun bir millət .
Bir millətə olarmı yüz hökumət? [3.75]

Göründüyü kimi Şəhriyarın əsərlərinin mayasını Azərbaycanın siyasi və mənəvi birliyi haqqındakı düşüncələri təşkil edir. Kəskin etirazları ilə birlikdə onun parçalanmasının səbəblərini və günahkarları axtarır. “Süleyman Rüstəm” şeirində bu günühkarları göz ilə qaş arasında çıxan cibana bənzədir:

Demə dağ-daşdı, Süleyman, səni məndən ayıran şey,
Bir çibandır ki, çıxıbdır göz ilə qaş arasında. [3.85]

Şair bir sıra şeirlərində Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğal olunmasına diqqəti yönəltməyə çalışır. “Qaranlıq gecələr”, “Qardaşım Süleyman Rüstəm”, “O taydan gələne”, “Məmməd Rahim həzrətlərinə” şeirlərində bu mövzuya toxunulmuşdur.

Şəhriyar yaradıcılığında Vətən həsrəti, nisgil, kədərlə yanaşı mübariz bir ruh var. O, heç vaxt ruhdan düşmür, onun dərdlərinə çarə tapılacağına ümidlə yanaşır, xalqı mübarizəyə səsləyir:

Huşyar olasız, düşməni məğlub edəcəksiz,
Düşmənlərimiz qorxuri huşyarlığımızdan.
Birlik yaradın, söz bir olar biz kişilərdə,
Yoxluqlarımız bitdirəcək varlığımızdan. [3. 102]

“Qardaşım Süleyman Rüstəm” şeirində də bu ruh hakimdir.

Amma bizim mücahidlər,
Hər biri min cana dəyər,
Topa, tanka baxar məyər?
Qan-qan deyir hayxırması,
Acıqlı bir şir balası. [3.87]

Ustad Şəhriyarın məşhur “Heydərbabaya salam”ı isə əsl vətənpərvərlik dastanıdır. Bu əsər onun ana dilində yazdığı şah əsəridir. Şair xatirələrini özü söyləyir, həm də elə şirin bir dillə təqdim edir ki, məhz bu dil, Təbriz ləhcəsi oxucunun şüuruna və hissinə güclü təsir göstərir.

Şəhriyar “Heydərbabaya salam” əsəri ilə “Azərbaycan türkünün milli həyatını bütün cəhətləri ilə göstərməyə müvəffəq ola bilmişdir” (Əhməd Cəfəroğlu). Poemada Vətən torpağı, onun gözəllikləri, təbiət lövhələri, milli adət və ənənələrimiz, doğma xalqa və əzizlərinə bağlılıq ideyası və s. tərənnüm edilir. Vətən üçün həmişə qəlbi çırpınan Şəhriyarın poemada toxunduğu, həllinə çalışdığı problemlər poetik lövhələrə çevrilir. Əsərin ilk bəndlərindən tutmuş sonuna qədər milli ruh hakimdir. Həm çox maraqlı, səmimi, həm də orijinal üslubla yazılmış bu poemanı oxuyanda oxucu özünü ordakı hadisə və əhvalatların mərkəzində hiss edir. Azərbaycan kəndinin həyatı əks olunmuş misralarda adı çəkilən yerləri sanki özün gəzib-görmüsən, orada təsvir olunan insanları da tanıyırsan, onlara bələdsən.

Azadlığa, gələcəyə inam duyğusu bu əsərdə də şairi tərk etməmişdir. Xalqının igid övladlarını mübarizəyə səsləyərək, namərdlərə qalib gəlib öz azadlığını əldə edəcəklərinə inamını əks etdirmişdir:

Heydərbaba, mərd oğullar döğginən,
Namərdlərin burunların ovginən,
Gədiklərdə qurdları tut boğginən,
Qoy quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruqların qatlasın. [3.48]

Öz ana dilinin təəssübkeşliyi Şəhriyar yaradıcılığında xüsusi bir yer tutur. Azərbaycan dilinə qarşı qadağalara etiraz olaraq şair öz etiraz səsini daima ucaltmışdır. Şəhriyar şeirlərini məşhurlaşdıran bir səbəb də onları xalq üslubunda, canlı danışıq dilinə yaxın yazmasıdır. Məhz buna görə də ana laylasına bənzəyən bu əsərlər oxucu kütləsi arasında böyük populyarlıq qazanmışdır. Onun “Türkün dili”, “İman ilə getdi”, “Azadlıq quşu”, “Türk övladı, qeyrət vaxtıdır”, “Dərya elədim”, “Varlıq” və digər şeirlərində şairin doğma dilinə olan məhəbbətini, onu necə təbliğ etdiyinin şahidi oluruq.

Türkün dilitək sevgili, istəkli dil olmaz,
Ayrı dilə qatsan bu əsil dil əsil olmaz.
Öz ləfzini farsa, ərəbə qatmasa şair,
Şərin oxuyanlar, eşidənlər kəsil olmaz. [3.99]

Şəhriyar Cənubi Azərbaycanda öz ana dilini elə sevdirmiş, elə şöhrətə çatdırmışdır ki, orada bu dildə yazıb-yaratmaq ənənəsi geri qayıtmışdır.

“Əziz Azərbaycanıma xitab” şeirində şair müqəddəs vətəninin əbədi yaşamasını, var olmasını arzulayır:

"Var olsun Azərbaycan" deyir dərddli Şəhriyar,
Var olsun bu dünyada, nə qədər ki, dünya var. [3.390]

Bu gün “Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan!” deyən şairin ruhu şaddır. “Araz niskili” öz həllini hələ tapmasa da, Qarabağ azaddır. Nə qədər ki, dünya var, Azərbaycan da var, Şəhriyar şeiri də var. Bu şeirlər bütün zamanlarda dillər əzbəri olmuşdur və xalqımız yaşadığıca həmişə də belə olacaq.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Araz M. Seçilmiş əsərləri II cild. “Lider Nəşriyyat”, Bakı, 2004, 230 s.
2. Rza X. Seçilmiş əsərləri. II cild. “Şərqi-Qərb” Bakı, 2005, 248 s.
3. Şəhriyar M. Seçilmiş əsərləri. “Avrasiya-Press”, Bakı, 2005, 480 s.

Xülasə

Məqalədə iyirminci əsr Azərbaycan şeirinin qüdrətli nümayəndələrindən olan Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın yaradıcılığında azadlıq, milli və mənəvi birliyə çağırış ideyaları, vətən həsrəti, zəngin faktlar əsasında təhlilə yönəldilir. Şairin şeirlərində belə hisslərin tərənnümününün gənc nəslin vətənpərvərlik duyğularının artmasında əhəmiyyəti, müasir dövrdə belə mövzuların aktuallığı məqamları üzərində də dayanılır.

Məqalədə haqqında fikir yürüdülmən məsələlər sırasında M.Şəhriyarın doğma dilinə olan məhəbbəti, onu necə təbliğ etməsi, Azərbaycan dilinə qarşı qadağalara etiraz olaraq öz etiraz səsini ucaltması nümunələrlə göstərilmişdir.

Summary

The article analyzes the works of Mahammadhuseyn Shahriyar, one of the most powerful representatives of twentieth-century Azerbaijani poetry, on the basis of ideas of freedom, call for national and spiritual unity, longing for the homeland, rich facts. The poetry also emphasizes the relevance of such themes, as well as the importance of chanting, so that it causes the growth of young generation`s patriotic feelings.

Among the issues discussed in the article are examples of M.Shahriyar's love for his native language, how he propagated it, and how protested against the ban on the Azerbaijani language.

Резюме

В статье анализируются произведения Махаммадхусейна Шахрияра, одного из самых могущественных представителей азербайджанской поэзии XX века, на основе идей свободы, призывающих к национальному и духовному единству, тоски по Родине, богатых фактов. В стихах поэта также подчеркивается актуальность подобных тем, а также важность воспевания таких чувств, предшествующих росту патриотизма современного молодого поколения.

Среди вопросов, обсуждаемых в статье, присутствуют также такие вопросы как - любовь М. Шахрияра к своему родному языку; то, как он пропагандировал ее, и как выразил протест против запрета на Азербайджанский язык.